

“Büyücü” Theodorakis artık sonsuzluk sirtakisi yapacak!

Şiar Rişvanoğlu

*“İnsanların türküleri kendilerinden güzel,
kendilerinden umutlu,
kendilerinden kederli,
daha uzun ömürlü kendilerinden.*

*Sevdim insanlardan çok türkülerini.
İnsansız yaşayabildim
türküsüz hiçbir zaman.
Hiçbir zaman beni aldatmadı türküler de
Türküleri anladım hangi dilde söylenirse söylensin.*

*Bu dünyada yiyip içtiklerimin,
gezip tozduklarımın,
görü� işittiklerimin,
dokunduklarımın, anladıklarımın
hiçbiri, hiçbiri,
beni bahtiyar etmedi türküler kadar...”*

Nâzım Hikmet Rân

Yukarıdaki dizelerde Nâzım'ın "türkü" olarak ifade ve kastettiği aslında tam olarak dünyanın değişik dillerinde kişilerin ve/veya kolektif olarak halkların yarattığı "şarkı"lar.

İşte bu şiirde anlattığı, söz konusu benzersiz "bahtiyarlığının" kaynağı "türkü"lerin Yunan ve Girit dillerindeki örneklerinin ve nice müzik eserlerinin, parçalarının (enstrümantal, senfonik müzik, kantat, oratoryo, opera müziği, vs.) yeryüzündeki ve dahi tarihteki etkileyici, en muazzam, en ölümsüz isimlerinden birini sonsuzluğa uğurladık. Mikis Theodorakis; Ege'nin ve Akdeniz'in ve Anadolu'nun ("Küçük Asya"nın) müzikteki Olimpos'u idi. Yaşamımdaki en büyük şanslardan birini, belki de birincisini çocukluğumdan beri her zaman, hemen her an, hem de çok farklı ve değişik biçimleri ile müzikle iç içe olmuş olmamda görmüşümdür. Özellikle aile çevremde müzikle, "türkü"lerle, şarkılarla bambaşka bir bağımız, ancak aşkla tanımlanabilecek yoğun bir sevgi ilişkim oldu. Hani büyük şair Goethe'nin "Müzik doğruca ruha seslenir, ruh da kendisini ancak müzik yardımıyla en iyi şekilde anlatabilir" dediği türden bir ilişki. Çeşitli nedenlerle, çok farklı coğrafyalardan çok başka müzik türleri ile, o müziklerin çok renkli, çok etkileyici icracılarıyla (enstrümancı veya vokalist) erken yaşta tanışma şansım oldu.

Ama o hepsi birbirinden güzel, birbirinden çarpıcı şarkıların, türkülerin, o müziklerin, o seslerin içinde biri vardı ki özel olarak pikaplar en çok onun plâkları ile döner durur, "türkü"leri adeta bir ayın gibi dinlenir, ruhumuzu kimi zaman kederli ırmakların, kimi zaman coşkulu bulutların, kimi zaman acı dolu zindanların, kimi zaman devnim taşan, devrim dolu meydanların, fabrikaların, tarlaların arasına karıştırırdı. O "türkü"ler bazı geceler de, tıpkı yaratıcısı/icracısı gibi son nefesine kadar sosyalist olarak yaşamış babamın ninni niyetine okuduğu o davudi sesiyle içimize işlerdi. Ruhi Su! Ah, o nasıl bir ses, o nasıl bir söyleyiş, o nasıl bir müzik, o ne heybetli bir okuyuştu! Onun sesi, onun müziği bambaşka bir dünyaya götürüyordu insanı. Ruhi Su artık benim için, şiirin zirvesi Nâzım'dan sonra, ikinci zirve, kendi küçük dünyamda da müziğin zirvesiydi. Bir aşamadan sonra tam olarak söyleyebilirdim ki; onun beni/bizi sürüklediği dünya Nâzım Hikmet ile özdeşleşmiş olan komünizmin kristalize olmuş "büyülü" "kozmos"uydu! İlerleyen yıllarda Ruhi Su'yu kısa bir süreliğine de olsa tanıma şerefine nail olduğumda ise, bestelerinin, sesinin, yorum gücünün yanında bizzat kişiliği ve tavrının da, bir komünist olarak hümanizm ve tevazu zirvelerinden biri olduğunu teşhis edecektim.

İlk gençlik yıllarıma kadar daha sarsıcı bir ses ve müzik olmadı hayatımda. Ta ki 1983 yılına, yani 15. yaşıma kadar. Tam da o yıllarda aile çevrem ve okuduklarımla etkisiyle devrim ve sosyalizm düşüncesi artık zihnimde ve ruhumda yerleşmeye başlamıştı. Artık isyan, başkaldırı, özgürlük, devrim, işçi sınıfı, ezilenler adına ne görürsem, ne duyarsam iştahla üzerine atlıyordum. Büyülü bir yaz akşamında yepyeni, bambaşka ve muazzam bir müzik girecekti hayatıma bir plakla. Plâğın kapağında gözlüklü genç bir kadın vardı. Yunan baskısı orijinal bir plaktı. Heyecandan çatlayacaktım adeta ve pikaptan Maria Faranduri'nin muazzam sesi yükseldi. Tüylerim diken diken olmuştu, Nâzım'ın söyleyişiyle "ıstıratosfer"ın üzerine çıkmıştım bir anda, bütün iliklerime kadar alev aldığımı hissediyordum. Defalarca dinledik şarkıyı coşkuyla o an birlikte olduğum arkadaşım. İsyana etmek, haykırmak, meydanlara, alanlara, dağlara çıkmak, "devrim" diye, "direniş" diye,

“özgürlük” diye, “eşitlik” diye, “kardeşlik” diye haykırmak istiyordum! Bir kelime bile anlamıyordum ama şarkı buna zorluyordu sanki beni! İşte karşımda hayatımın üçüncü zirvesi, müzikte ise ikinci ve yeni ve bambaşka bir zirve duruyordu! Zirvenin adı Theodorakis, şarkının adı “To Gelasto Paidi” (“Gülümseyen Çocuk”) (orijinal adıyla «Το Γελαστό Παιδί») idi.¹ Albaylar Cuntası döneminin direniş sembollerinden ve artık devrim marşlarından biri haline gelmiş bir şarkı olduğunu öğrenecektim daha sonradan. Hatta bu muhteşem bestenin sözlerinin ise İrlandalı devrimci şair Brendan Behan'ın (İrlandaca adıyla: Breandán Ó Beacháin), İngiliz sömürgeciler tarafından siyasi bir suikaste kurban giden bir başka İrlandalı devrimci, bağımsızlıkçı gerilla önderi Michael Collins (İrlandaca adıyla: Mícheál Seán Ó Coileáin) için yazdığı “The Laughing Boy” adlı şiirin Vassilis Rotas tarafından yapılan Yunanca çevirisi olduğunu öğrenince daha da bir gönülden bağlanacaktım şarkıya! Ve daha başka şarkılarını ve asıl hayatını ve mücadelesini öğrendiğimde, devam eden yıllarda ise kitaplarını okuduğumda, müziklerini yaptığı filmleri – “Zorba”, “Z” ve “Serpico”- izlediğimde, nihayet kendisini sahnede gözlerimle gördüğümde kendisine! Üstüne üstlük Girit doğumlu, “mübadil” bir anneanesi olan bir insan olarak; babasının Giritli olduğunu öğrendiğimde (annesinin Anadolu -Çeşme, Urla- oluşu da ayrı bir ortaklık duygusu yaratmıyor değil ama!) o ilk gençlik duygularıyla deyim yerindeyse kanım daha da bir kaynamıştı o dev adama!

Theodorakis'i ilk olarak; 1992 yılında bir diğer Yunanistanlı müzik devi, yaşıtı ve kendisi gibi kökleri bu topraklarda olan Manos Hacıdakakis (annesini Edirnelidir) ve Livaneli ile verdiği Efes Antik Tiyatrosu konserinde izlemiştik. Dev gibi cüssesiyle ve ondan da dev olan ruhu ile, kusursuz beden dili ve sınımsız gülümsemeleriyle, bir kelebek yumuşaklığıyla ve bir kartal keskinliğiyle orkestrayı yönetiyor, zaman zaman şarkılara katılıyordu. Böyle bir müzisyen olmazdı! Onun sahnedeki bu müthiş performansını, yakın dostu da olan bir başka komünist Yaşar Kemal (yine başka bir komünist Sungur Savran'ın güzel ifadesiyle “Dört Yürekli Dev”!) kendine has şiirsel üslubuyla bakın nasıl anlatıyor:

Geçenlerde İstanbul'da dinlediğimiz Theodorakis işte böyle çağın simgesi, onuru olmuş bir kahramandı. Ve ben sahnede onu ilk olarak görüyordum. Konserin yarısına doğru yanımızdaki arkadaş kulağıma eğildi, eski Yunan destanlarından çıkıp gelmiş bir tanrıya benziyor bu, dedi, **böyle bir insan olabilir mi?** Eski Yunan mitolojisinde, benim bildiğim kadarıyla bir kartal tanrı yok. Eski Mısır'da horozdan tanrı var da eski Yunan'da kartaldan tanrı yok. Olsaydı eğer, ben Theodorakis'i, sahnedeki duruşu, ötüşü, bütün devinimleriyle bir kartal tanrıya benzetirdim. **Theodorakis gibi bir sanatçıyı ben ilk kez gördüm. O, saçının kılınının ucundan ayak parmaklarının tırnağına kadar yönetirken de, türkü söylerken de sese, renge, sevgiye, barışa, gökyüzüne, buluta, akan suya, düşen yaprağı, uçup giden gölgeye kesiyordu. Bir insanın bir doğayı sırtında, yüreğinde taşıması, doğa oluvermesi...**²

¹ Şarkının (bizzat Theodorakis'in orkestra şefliği ile) şahane yorumuna (altyazıda Türkçe sözleri ile birlikte) buradan erişebilirsiniz: <https://www.youtube.com/watch?v=m8IMSqxHra8>

² Yaşar Kemal, *Ustadır Arı*, İstanbul YKY, 2016, s. 170. (Vurgu bana ait.-Ş.R.-)

Direnişin, başkaldırının, “komünist” coşkunun, mücadele dolu bir hayatın, heybetli bir cüssenin ve heybetli bir ruhun benzersiz müziği

*“Bu ağaçlar katlanamaz daha basık bir göğe
Bu taşlar katlanamaz yabancı çizmelere
Yalnız güneşe boyun eğer bu yüzler
Yalnız doğruluğa boyun eğer bu
yürekler”*

*- Yannis Ritsos-
(Romiosini'den)*

Çeviri: Herkül Millas

Bir insan düşünün ki; henüz çocukluğunda Yunanistan anakarasında ve adalarda 8 ayrı şehirde (Sakız, Siros, Atina, Yanenena, Argostoli, Patras, Tripolis, Pirgos) adeta “sürgün” gibi bir göçebe hayatı yaşasın, İtalya'nın Yunanistan'a savaş açması üzerine sadece 17 yaşında direniş örgütüne katılsın. Esir düşün, bir süre sonra serbest bırakılsın, daha sonra bu kez ülkesinin Naziler tarafından işgal edilmesiyle birlikte yeniden, bu kez komünist partizanların saflarına katılsın, tekrar esir düşün, ölümlerden dönsün. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından başlayan Yunan İç Savaş yılları boyunca da (1946-1952 arası) bir komünist olarak mücadelesine hiç ara vermesin, defalarca hapse girip çıksın, korkunç işkencelerden sonra öldü diye bir kenara atılsın ve büyük bir şans eseri ölmesin ve kurtulsun, devamında İkaria Adası'nda, sonrasındaysa ABD ve İngiltere destekli kraliyet hükümetinin komünistleri sürgüne yolladığı, “kızıl virüs”ten arınmayı sağlamak için tam donanımlı bir işkencehane kurduğu Makronisos'a sürgüne gönderilsin (1949'un başında bu kamp sakinlerinden 5 bini bir boğazda toplanıp kurşun yağmuruna tutulacak, Theodorakis'in de içinde bulunduğu ancak 35 kişi kurtulacak, daha sonra onların da 13'ü asılacaktı) ve nihayetinde ülkeden sürgün edilsin. Sürgünde olduğu Paris'te, bir yandan burslu olarak müzik eğitimine, öte yandan da siyasi mücadeleye devam etsin. Bütün bu gerilimli koşuşturmacada dahi, 1957'de Moskova'da düzenlenen Uluslararası Genç Besteciler Festivali'nde birincilik ödülü, (jüride sonradan Stalinizmin baskılarına dayanamayarak SSCB'yi terk etmek zorunda kalacak olan Dimitri Şostakoviç de vardır), 1959'da Copley Müzik Ödülü alsın (Ödül için Mikis'i önerenler arasında bu kez ünlü Fransız besteci Darius Milhaud vardır) ve yine 1959 yılında “Antigone Balesi” için yaptığı beste Londra Covent Garden'da sergilensin ve yüksek düzeyde beğeni görsün.

Ne enerji, ne istikrar, ne direnme gücü, ne inanç ama! Hepsini, güçlü karakteri, coşkulu kişiliğinden olduğu kadar son günlerinde veda mesajında da vurguladığı gibi komünist dünya görüşünden almaktadır. Bütün bu hengâmenin ardından Theodorakis 1961 yılında sürgünden ülkesine dönecek ve siyasi suikast sonucu öl-

dürülen ilerici politikacı Lambrakis'in adını verdiği Gençlik Hareketi'nin başına geçecek, devamında da kısa bir süre sonra Komünist Partisi'nden Pire milletvekili seçilerek parlamentoya girecektir.

1964 yılında ise ona evrensel anlamda şöhreti getirecek olan Anthony Quinn'in efsanevi oyunculuğuyla da taçlanan, Giritli yazar Nikos Kazancakis'in romanından uyarılma "Zorba" filmine yaptığı müzikle deyim yerindeyse dünyayı sarsar. Artık Zorba ve müziği, Sirtaki oyunu (dansı) ve Theodorakis neredeyse bütün dünya çapında Yunanistan'ın simgesidir. İktidar ve Yunan burjuvazisi için büyük tehlike olan Theodorakis'in müzikleri Karamanlis hükümeti tarafından yasaklanır. 1967'de ise bu kez de askeri darbe ile iktidarı alan Albaylar Cuntası, ordu kararnamesiyle Theodorakis'in müziklerinin çalınmasını ve dinlenmesini yasaklar ve bunun üzerine "illegal" faaliyete yönelerek "Yurtsever Cephe" çatısı altında rejime karşı mücadelesini sürdürür. 1969'a geldiğimizde ise ünlü yönetmen Costa Gavras'ın (geçerken okuyucuya Gavras'ın 1982 yılında Yılmaz Güney'in efsanevi filmi "Yol" ile birlikte Cannes Film Festivali'nde "Altın Palmiye" alan "Kayıp" filminin de yönetmeni olduğunu hatırlatalım) ilerici politikacı Grigoris Lambrakis'in öldürülmesini konu alan ve Yunan "derin devlet" ilişkilerini anlatan, bir başka efsane oyuncu Yves Montand'ın oynadığı bol ödüllü filmi "Z"nin müzikleri yine dünya çapında ses getirecektir.

Bu süreçte Theodorakis yakalanır ve önce cezaevine atılır, ardından ise Oropo toplama kampına götürülür. Sürgünden kurtulması için ünlü Sovyet besteci Dimitri Şostakoviç, ABD'li yazar Arthur Miller, ABD'li orkestra şefi Leonard Bernstein, İngiliz aktör Laurence Olivier, İtalyan aktör ve şarkıcı Yves Montand ve Karayipli müzisyen Harry Belafonte gibi isimlerin uluslararası dayanışma komitesi kurarak başlattığı kampanya sonucu toplama kampından Paris'e sürgüne gönderilir ve sürgün günlerinde de Albaylar Cuntası'na karşı mücadele etmeye devam ederek dünya çapında çıktığı turnelerde özellikle Maria Faranduri gibi genç seslerle konserler vererek (devam eden yıllarda ise yine Grigoris Bithikotsis, Yannis Pulopulos, Stelio Kazancidis ve Mary Linda gibi genç sanatçılara eserleri ile desteğini sürdürecektir.) ülkesindeki baskı rejimini dünyaya teşhir eder. Ve nihayet 1974 yılında Albaylar Cuntası yıkıldığında ülkesine döner ve tekrar milletvekili seçilerek meclise girer.

İşte bütün bu mücadele, sürgün ve zaman zaman çok ciddi sağlık sorunları devam ederken muazzam yapıtlarını peşi sıra üretmeye devam etmiştir. Çeşme'nin yerli sakini anneannesinden dinlediği Bizans ilahilerini, annesinden mübadillerin kederli, özlem kokan şarkılarını, Giritli babasından Batı Girit'in halk şarkıları olan "rizitika"yı, ilerleyen yıllarda ise sürgünde olduğu İkaria Adası'nda tanıştığı yine mübadillerin içli müziği "rebetika"yı da heybesine katarak ürettiği yapıtlar, önce klasik müzik formunda (senfoniler, oda müzikleri, kantatlar, ilahiler vs.) başlar, bir aşamadan sonra ise Bizans müziğinden başlayarak otantik Yunan müzik formlarına ve giderek tamamen kendine özgü ritimlere ve ezgilere yönelir.

Ünlü şair Yannis Ritsos'un şiiri "Epitaphios" ("Mezar taşı") için yaptığı beste ise Yunanistan'da büyük bir kültür devriminin başlangıcı olarak anılacaktır. Ritsos'un bu mükemmel şiiri, 1936 yılında Selanik'te bütün işçilerinin greve çıkmaları sonucunda polisin müdahalesiyle katledilen genç bir işçiyi ve ona ağıt yakan annesini anlatmaktadır. Ortodoks Yunan kiliselerinde Paskalya yortusundan önceki cuma

günlerinde dinsel bir ağıt formu olarak söylenen “Epitaphios”, Ritsos’un dizeleri ve Theodorakis’in muhteşem bestesi ile Yunanistan müzik tarihine damga vuracak bir işçi marşına, devrimci bir marşa dönüşecektir. “Epitaphios” ile birlikte; bir müzikal form olarak “rebetiko”, bir enstrüman olarak buzuki ve bir oyun/dans formu olarak zeibekiko (bizdeki “zeybek havası”nın bir biçimde karşılığı olarak “zeybekiko”) kitleler tarafından çok daha fazla benimsenecek ve sahiplenilecektir. Bu “devrim”, adım adım birçok besteciye de içine alarak bir harekete dönüşecektir.

Bu süreçte aynı hatta, kendisi gibi “politik” olmayan ama çok benzer bir çizgi- de ilerleyen güçlü ve etkileyici besteleri ile Theodorakis ile birlikte anılan Manos Hacıdakıs de müzik sahnesindedir. Birçok özelliği gibi tevazusunu da göstermek açısından onun birlikte çalışmalar da yapmış olduğu (1963’te Atina Küçük Senfoni Orkestrası’nı birlikte kurmuşlardır) Hacıdakıs için yaptığı değerlendirmeyi aktaralım:

İkimiz de aynı yaşıyoruz. İkimiz de benzer kökenliyiz. Bir tarafımız Girit, diğer tarafımız sizin oradan. Ben Urla, Manos Edirne. Manos’un benim parçalarımı andıran çalışmaları vardır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilere karşı Atina yakınlarındaki direnişin merkezi olan İmetos dağına ilişkin parçası, benim sizin kastettiğiniz militan ruha uygundur. Benim de onun müziğini andıran parçalarım vardır. Biz birbirimizi tamamlıyoruz. İkimiz birlikte çağdaş Yunan müziğinin kurucularıyız.³

Devam eden yıllarda da Theodorakis, yine Yannis Ritsos, Elitis, Kavafıs, Kartelias gibi Yunan dilinin en usta ve üretken şairleri ile başlayan ve Pablo Neruda, Federico García Lorca, Nâzım Hikmet gibi dünya çapında şairlerin şiirlerine yaptığı bestelerle son derece özgün bir forma ulaşır. Artık “Theodorakis Müziği” diye bir ekol vardır. Hem de sadece Yunanistan’da değil, tüm dünyada! Seçtiği şairlerin çoğu kendisi gibi komünist, devrimci ve anti-kolonyalist figürler olduğu ve Theodorakis’in kendisi de adım adım enternasyonalist bir çizgiye yükseldiği için artık işçi sınıfının, devrimcilerin, sömürgecilğe ve emperyalizme karşı mücadele eden halkların bir parçası olacaktı, kardeşliğin, eşitliğin ve özgürlüğün sesi!

Mauthausen toplama kampından kurtulan ve modern Yunanistan tiyatrosunun kurucularından biri sayılan İakovos Kambanellis’in yazdığı şiir üzerine bestelemiş olduğu Yahudi Soykırımı “Holokost” hakkında yazılan en güzel müzik serlerinden biri olarak nitelendirilen “Mauthausen Baladı (Üçleme)”ndan, Venezuela Sosyalist Hareketi’ne yaptığı şarkılara, Filistin Kurtuluş Örgütü’ne yaptığı “milli marş”a kadar son derece etkileyici eserlere imza atar. Şilili büyük ozan Pablo Neruda’nın, 15 bölüm ve 231 şiirden oluşan ve Latin Amerika’nın sömürgecilğe karşı direniş ve başkaldırısını anlattığı muhteşem eseri “Canto General”in (“Evrensel Şarkı”) bazı bölümlerini besteler ve bu eserle Latin Amerika halkları arasında da haklı ve halen de devam eden bir üne kavuşur. Ülkesinde de Giorgos Seferis’in “Epifani”si, Odiseus Elitis’in “Küçük Kyklades”i ve “Axion Esti”si, Yannis Ritsos’un “Romiosini”si, Federico García Lorca’nın “Romancero Gitano”suna yaptığı besteler birer başyapıt olacaktır. Anonim bir halk şarkısının modern bir çeşitlemesi olarak kurguladığı

³ <https://t24.com.tr/yazarlar/cengiz-candar/mikis-theodorakis-mi-dediniz-o-bir-devdi,32334>.

“Ölü Kardeşin Şarkısı”, Elitis’in modern Yunan edebiyatının en nitelikli savaş karşıtı şiirlerinden biri olan ve İtalyan-Alman işgaline karşı Yunanistan direnişini destansı bir biçimde anlatan şiiri “To Axion Esti”ye yaptığı beste, Paul Éluard’ın İkinci Dünya Savaşı’nda Fransız direnişini anlatan bir şiiri üzerine yazdığı “*İnsan Figürü*” kantatı, tenor, bas, karma koro ve senfoni orkestrası için yazılmış müthiş bir oratoryo olan “Canto Olympico” (1992 Barselona Olimpiyat Oyunları için bestelemiştir) ve son bestelerinden biri olan Aristofanes’in savaş karşıtı komedyasını esas alarak yazdığı “Lysistrata” operası, sadece Yunanistan değil dünya müzik tarihinin unutulmazları arasındadır daha şimdiden.

Meksikalı usta şair Octavio Paz, bir söyleşisinde şöyle der: “Büyük şairlerin, sanatçıların hüneri sanmayın ki sadece yazdıklarında, asıl olarak yaşadıklarında. Siz yazamadıklarınıza yanmayın, yaşayamadıklarınıza yanın!” İşte Theodorakis boydan boya bütün yaşadıklarını müzik diliyle yazmıştır; direnişini, partizanlığını, komünist kimliğini, işkenceyi, sürgünü, göçü, yoldaşlarının kaybını, ölümü, ama aynı zamanda umudu, aşkı, kardeşliği, dostluğu, yoldaşlığı, ülkesinin ve başka ülkelerin toprağını, doğasını, Türkiye-Yunan halkları da dâhil bütün halkların eşit kardeşliğini, dayanışmayı, özgürlüğü, devrimi, sosyalizmi, gelecek güzel günlerin müziğini. Bu durumu kendisi de şöyle ifade etmiştir: “Eğer yaşadıklarımı tecrübe etmeseydim, bu müziği yazmazdım. Benim için müzik hiçbir zaman kendi içinde bir son olmadı, yaşadığım bir şeydi.”

Theodorakis’in müziği daha önce benzeri görülmemiş bir ahengin müziğidir. Hüzün, neşe, trajedi, dram, isyan, umut, sınıf mücadelesi, devrim, gözyaşı, yoksulluk, göç, sürgün, ağıt, yakarma, çılgılık, haykırış, zafer, sessiz derin göllerden dağ başlarının zirvelerine ulaşan sonsuz enerji... Bütün bu duyguları Bizans, Grek, Girit ve bütün Ege’nin ve Akdeniz’in müzik formlarından evrensel müzik formlarına uzanan müthiş bir armoni tuvalinde, ulusal çalgılarla evrensel enstrümanların müthiş uyumu ile kitlelere sevdiren muazzam bir coşku, sürekli “Gülümseyen Çocuk”!!!

Ağıtları, aşk şarkıları, ağır ve dingin akan bir ırmak, ya da gökyüzünde şekilden şekile giren bulutlar, renkten renge bürünen günbatımı, marşları, direniş ve başkaldırı şarkıları ise patlayan, taşan bir yanardağ, bir volkandır adeta! Ve hepsi gerçek, hepsi sahici, hepsi yaşanmışlıklardan süzülmüştür. O yüzden, o eşsiz eserler hem halk kitleleri nezdinde son derece “popüler” olmayı, ama aynı zamanda zamana karşı bir granit gücüyle direnen, kalıcılığı bir an bile gitmeyen bir “klasik” olarak anılmayı başarabilmiştir. O yüzden faşizme karşı savaştan bir partizan yoldaşı için yazmış olduğu “O Antonis” şarkısını sadece birkaç yıl sonra 1970 yılında Yılmaz Güney, senaryosunu yazıp yönettiği “Canlı Hedef” filminin final sahnesinde –sadece enstrümantal olarak- kullanmış, yıllar sonra 1988 yılında da Grup Yorum aynı şarkıyı Nâzım’ın şiirine uyarlayarak “Hoşçakalın Dostlarım” adıyla söylemiştir. Ya da, yine cunta döneminde faşistler tarafından katledilen bir komünist için bestelediği “O Levendis” şarkısı, aynı yıllarda “Vurdular Onu” adıyla Türkçe sözlerle önce Timur Selçuk, yıllar sonra da “Oğul’a Ağıt” adıyla bu kez Grup Yorum tarafından seslendirilmiştir. Yine onun simge parçalarından biri olan Yunanistan’ın önemli şair ve müzisyenlerinden Grigoris Bithikoçis’in şiirine yapmış olduğu “Margarita Margarito” parçası da Leman Sam tarafından “Çağrı” adıyla okunmuştur.

Öyle bir etkisi vardır ki onun müziğinin, henüz bugün dahi “ekşi sözlük”te bazı insanlar şöyle yorumlar yapmaktadır (“O Antonis” şarkısı için!): “İnsanı, zorla komünist yapar bu ezgi.”⁴ Onun bu muhteşem müziğinin bileşimini ve gücünü ifade etmek için yine “Dört Yürekli Dev” Yaşar Kemal’e kulak verelim:

Onun müziği insanlığın sesiydi. Onun müziğinin temelinde halklar vardı. O müziğini Yunan halkıyla, Anadolu halkıyla, bütün Akdeniz’in halklarıyla birlikte yaratmıştı. O, müziğini Bizansla, Itriyle, Aşık Veyselle, sazı, buzikiyle yoğurduğu gibi İspanyol, Mısır, Mezopotamya müziğiyle de beslemiştir. Theodorakis Akdenizdir, Akdenizin sesidir.

O yalnız müziğin ustası değil, *o kardeşliğin, barışın, sevginin, halktan halka, kişiden kişiye dostluk taşımanın, insan güzelliğinin, arkadaşlıkların ustasıdır.* Kötülöklere, zulme, işkencelere, savaşa, nükleere, ırkçılığa, sömürüye, o ki insana yakışmayan her neyse, bütün bunlara karşı koymanın ustasıdır..⁵

Theodorakis, Yaşar Kemal’in etkileyici biçimde ifade ettiği, yaşamına damga vuran bu ikili hattı şöyle ifade ediyor 1970 yılında *The New York Times* gazetesine verdiği demeçte: “Her zaman iki sesle yaşadım, biri politik biri müzikal!” İşte bu iki müthiş ses, senfoni, bale, opera ve oratoryo tragedya ve modern tiyatro oyun müziği ve 12 film müziği ile 1000’i aşkın ölümsüz müzik eserine vücut vermiştir!

Hayatının her döneminde “Türk dostu” ve halkların kardeşliği ve barış savunucusu!

Theodorakis, Anadolu (“Küçük Asya”) kökenli bir insan olduğunu hiç unutmadan, elbette esas olarak hayatına damgasını vuran komünist ideolojinin de etkisiyle tüm dünya halklarının eşit kardeşliğini savundu. Annesinin ve köklerinin Çeşmeli oluşunu her fırsatta dile getiren bir insan olarak bu “mübadil”, “muhacir” damarının en çarpıcı sahnelerinden birisini, Türkçe çevirisi 1990 yılında Can Yayınları’ndan çıkan *Yapayalnız Kalacaksın Gecenin Ortasında* başlıklı otobiyografik kitabında şöyle anlatır:

Evdekiler yalnızca Çeşme üzerine konuşuyorlardı. Erofilî Teyze... içinde ‘kâğıtların’ bulunduğu küçük sandığın anahtarlarını hep kendisinde muhafaza ederdi. Beş kadın düzenli aralıklarla bu sandığın çevresinde toplanıp otururlardı. *Erofilî Teyze sandığı açıp ‘eski tapuları’ ortaya çıkardığında, sessiz sessiz ağlamaya başlarlardı. Yitirilmiş bir cennetin ardından yakınurlardı.*⁶

Theodorakis en başta da “Türk-Yunan” (biz buna kadim dostu olan, hayatının bir döneminde devrimci olmuş -ve bu sayede Theodorakis ile ilişki kurmuş-ama

4 <https://eksisozluk.com/o-antonis--1876573>.

5 Yaşar Kemal, *Ustadır Arı*, İstanbul YKY, 2016, s. 172. (Vurgu bana ait.-Ş.R.-)

6 Mikis Theodorakis, *Yapayalnız Kalacaksın Gecenin Ortasında (Yaşamım ve Müziğim)*, İstanbul: Can Yayınları, 1990, s. 68. (Vurgular bana ait.-Ş.R.-)

sonraki ömrü boyunca CHP'li elitist bir "Beyaz Türk" olarak kalmış ve halen de bu kimlikle yaşayan Zülfü Livaneli'yi kızdırma pahasına "Türkiye-Yunanistan" dostluğu diyelim!) dostluğunu sonuna kadar savunmuştur. Bu amaçla henüz 1986 yılında, Livaneli, Aziz Nesin ve Yaşar Kemal gibi sanatçılarla Türk-Yunan Dostluk Derneği'ni kurmuş ve bu doğrultuda, Türkiye'de, Yunanistan'da, Ege adalarında, Avrupa ve Kuzey Amerika'da sayısız konserler vermiş, açıklamalarda bulunmuş, konferanslara, panellere, bir dizi eylem ve etkinliklere katılmıştır. Hatta pek bilinmez ama 1999 Marmara Depremi'nden sonra özel olarak deprem mağdurlarına yardım için hem Türkiye'de hem de Yunanistan ve adalarda yine Livaneli ile birlikte bir seri konser vermiştir. Yine aynı kitapta bu dostluğa/kardeşliğe ilişkin bakışımı ve özlemine şöyle anlatır:

Bizim sıcak, tatlı güneşimiz, tüm Ege'yi ve Türkiye'nin kıyılarını, Boğaz'ı, Girit'i ısıtır, aydınlatır. Ve bu güneş, yüzyıllar boyu, dünyaya aynı gözle bakan, iki benzer yürek yaratmıştır. *Aramızdaki buzlar eridiğinde, çocuklarımızla torunlarımız, Türk çocuklarıyla Elen çocukları el ele vererek Ege ve Küçük Asya kıyılarında sevgiyle, barışla sürdürecekle yaşamlarını. Ancak o zaman tamamlanmış olacak çalışmalarımız.* Ve o zaman ruhlarımız, erinçle, Samanyolundaki yolculuklarına mutlu olarak çıkabilecekler.⁷

Theodorakis yaşamı boyunca bu kardeşliği "Türk sempatizanı" yaftasıyla maruz kaldığı dışlanmadan, gözaltılara, işkencelere varan bir dizi bedelle ödemiştir. Yunanistan'ın muhafazakâr/sağ medyasının köklü gazetesi "Kathimerini"ye haber olacak şekilde; bir konferansta Türkiye ve Türkler hakkında ne düşündüğü sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Annem Urlalı ve Türkçe konuşan bir Rum ve ben kendimi Yunan hissettiğim kadar Türk de hissediyorum."

Başta söylediğimiz gibi; Theodorakis sadece Türkiye ve Yunanistan halklarının değil, dünyanın bütün halklarının kardeşliği ve barışı için mücadele etti, şarkılar yaptı, konferanslarda konuştu, mitinglerde boy gösterdi, cop yedi, gaz yuttu, eylemlere katıldı. O yüzden Filistin'den Latin Amerika'ya, Portekiz'den Kürdistan'a kadar Theodorakis dostları mevcut ve hep mevcut olacak!

Theodorakis'in, bütün diğer (burada ayrıntısına giremeyeceğimiz) faktörlerin yanında, bu mücadelesinin de kısmi bir sonucu olarak 1983 yılında Filistinli büyük şair Mahmut Derviş ile birlikte "Lenin Barış Ödülü"nü⁸ de almıştır.

Theodorakis'in "halkların kardeşliği" meselesindeki -bizce özellikle yaşı ve rahatsızlıkları nedeniyle "anlaşılabilir"- belki de tek kusuru ömrünün son yıllarında (2018 yılı), Yunanistan burjuvazisinin ve onun devletinin her daim milliyetçi politikalarla bastırmaya çalıştığı Makedonya meselesinde bu milliyetçi rüzgâra ("Makedonya Yunanistan'ındır!") kapılması olmuştur. Ömrünün çoğunu harcadığı Stalinist Yunanistan Komünist Partisi'nin, hâlihazırda dahi aynı milliyetçi çizginin "sol soslu" bir parçası olduğunu hatırlarsak belki Theodorakis'in "kusuru" daha iyi "anlaşılabilir"!

7 A.g.y., s. 71. (Vurgular bana ait.-Ş.R.-)

8 Tam adıyla "Halklar Arasında Barışı Güçlendirmek için Uluslararası Lenin Ödülü". Ödüle ve ödülü veren kurulun niteliğine ilişkin eleştiri hakkımızı başka bir yazı konusu olarak saklı tutuyoruz.

Anti-Siyonist ve anti-emperyalist!

Theodorakis'in bir ömür dayanışma içinde olduğu Filistin halkını özel olarak anmamız gerek. Zira yazının başında aktardığımız gibi Filistin için bir "milli marş" besteleyecek kadar empati düzeyinde yoğun bir destek sergilemiş, hayatının sonuna kadar ise, İsrail devletinin vahşetini teşhir eden amansız bir anti-Siyonist olarak kalmıştır. İsrail'in Gazze ve Batı Şeria'yı işgaline şiddetle karşı çıkmış, dönemin Yunanistan başbakanı Yorgo Papandreu'yu (Sosyal Demokrat Parti PASOK'un lideri) Lübnan ve Gazze'deki savaş suçlarından dolayı savaş suçlusu sayılması gereken dönemin İsrail başbakanı Binyamin Netanyahu ile yakın ilişkiler kurduğu için kınamıştır.⁹ Benzer şekilde 17 yaşında emperyalizme karşı elinde silahla çarpışmış bir partizan olarak, yine yaşamının sonuna kadar anti-emperyalist bir tutum sergilemiştir.

1999 yılında NATO ve ABD uçakları Yugoslavya topraklarını (Kosova ve Sırbistan) bombaladığında, nice "sosyalist", "komünist" partiler, "barış" adına alkış tutarken, Theodorakis hem de çok sert biçimde haykırıyordu: "Eli kanlı emperyalistler bombardımanı durdurun!" diye. Yine 11 Eylül sonrasında ABD'nin Afganistan işgaline ve hemen ardından Irak işgaline tereddütsüz bir biçimde karşı çıkmış, bununla ilgili sayısız eylem ve etkinliğe katılmıştır. 2011-2012 yıllarında ise, AB'nin ve IMF'nin Yunanistan'a dayattığı kemer sıkma politikalarına karşı 80'li yaşlarında yine sokaklarda, meydanlarda olmuştur. **Theodorakis ABD ve AB emperyalizmine ilişkin görüşünü şöyle ifade eder 2017 yılında (lütfen dikkat 92 yaşında!) yapılan bir röportajda:**

Egemen güçlerin ağırlığındaki ekonomi ve şiddetli savaş yoğunluğunun, insanlıkta ahlaki çürümeye yol açtığına inanıyorum. Gerici sağcı güçlerin yükselişi, "Büyük Korku" saldırısının getirdiği ölüm veya ekonomik boğulma tehdidi toplumsal yaşam güçlerin yenilgisinin sonucudur. Ekonomik boğulmalara Yunanistan'ı, şiddetli bombalamalara Yugoslavya ve Irak'ı gösterebiliriz (...) ***Bu bahsettiğim kuvvetler ABD ve büyük Avrupa ülkeleri. Onların ortak özelliği sosyal refahlarının daha çok askerî endüstriye bağlı olması. Ölüm ticareti ile silah satışlarının ve her şeyden önce silahlı çatışmalar ve astronomik kâr getirmek amacıyla oluşturulan savaşlar... Neden Orta Doğu ve Afrika'dan gelen büyük göçmen dalgası var?*** Bu ülkelerin halkları neden çatışmalar ve savaşlara feda edildi? Çünkü kapitalizm, halkının huzurunu sağlayabilmek için "Kara Ölüm" aracılığıyla zenginleşmek mecburiyetinde. Çünkü bu zenginlik; uçaklar, tanklar, savaş gemileri, bombalar üzerinden sağlanıyor. Ve bunlar masum insanların bedenlerini parçalıyor, tüm şehirleri yok ediyor ve böylece savaştan kurtulan evsiz barksız vatansız insanlar kervanı oluyor. ***En trajik olan da, masum insanların kanlarıyla zenginleşen ülkelerin bu göçmenlere insan değil de hayvanmış gibi davranıyor olması.***¹⁰

9 Bu konuda istisnai bir hata olarak, 2011 yılında talihsiz bir şekilde anti-Semitik bir açıklama yapmış olduğunu, ama hemen ardından özür dileyerek bu hatasını telafi etmeye çalıştığını da aktaralım.

10 Arzu Ceylan, "İnsanlık Yaşamın Temel Kurallarına Saygısını Yitirmiş" (Mikis Theodorakis ile mülakat), 12 Ocak 2017, <https://vitrin.de/insanlik-temel-kurallarına-saygisını-yitirmistir>. (Vurgular bana ait.-Ş.R.-)

2004 yılında Kıbrıs'ta emperyalizmin dikte ettirdiği "Annan Planı" oylaması öncesinde, Theodorakis "Evet oyu ABD ve İngiliz emperyalizmi çıkarlarına alet eder. Vereceğiniz 'Hayır' oyu İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilere karşı haykırdığımız 'Hayır'a eşdeğerdir" diyerek Kıbrıslı Rumları 'Hayır' demeye çağırıyordu. Bu esnada dostu Zülfü Livaneli ise Kıbrıs Türklerini "Evet" oyuna ikna etmeye çalışıyordu!

2006 yılında ise Avrupa Konseyi, "kamuoyu totaliter komünist rejimlerin işledikleri suçlar konusunda bilgisiz olduğu için" ve aynı zamanda "komünist partiler bazı ülkelerde halen yasal ve aktif oldukları, hatta kimi örneklerde bu suçlardan elini çekmedikleri için" endişeli olduğunu açıklayarak "komünist rejimleri kınamak" üzere bir bildiri hazırladığında ise şöyle veryansın edecektir:

Ancak tarihin ve halkların gözünde mahkûm edilmiş yöntemleri diriltmek isteyen *Avrupa Konseyi'ndeki beyefendiler, birinciliği başkasına kapturdılar. Çünkü büyük ağabeyleri ABD, Amerikan hapishaneleriyle doldurduğu, harabeye çevirdiği, binlerce masum kurbanı herkesin gözü önünde korkunç işkencelerden geçirdiği Irak'ta olduğu gibi, Hitler'vari yöntemlerle halkları katlederek onları geçti. Avrupa Konseyi'nin insanlığa karşı işlenen bu suç karşısında, Guantanamo'daki Hitler'vari çağdaş işkence kampları karşısında söyleyecek hiçbir sözü yok. Kendi ülkelerinde, Avrupa'da bile, hiçbir hakka sahip olmayan insanları işkenceden geçirmek üzere özel hapishanelere taşıyan CIA uçaklarına yeşil ışık yakmaların, samimi olarak insan haklarıyla ilgilendiklerine nasıl inanabiliriz?* Bu insanların savcılık taslamaya hakları yok. Tarih mahkemesi onların *büyük ağabeylerini*, Vietnam'dan Şili'ye, Güney Amerika'dan Irak'a kadar çeşitli yerlerde işlediği sayısız suç için cezalandırdığında, *kendileri de suça göz yummuş olmaları nedeniyle sanık sandalyesine oturtulacaklar, tabii eğer suç ortaklığından yargılanmıyorlarsa.*" (...) Başka bir deyişle, Avrupa Konseyi, bir zamanlar Gestapo'nun cellatlarının ve Makronisos Kampı'ndaki işkencecilerin de hedefi olan, düşüncelerinden caymamış Avrupalı komünistlerin gelecekte zulme uğrayacaklarını önceden ilan ediyor. *Belki de yarın komünist partileri yasaklama kararı alacaklar, böylece Hitler ve Himmler'in hortlaklarına kapıyı aralayacaklar. Bilindiği gibi bu iki adam, komünist partileri yasaklayarak ve komünistleri ölüm kamplarına tıkarak işe başlamışlardı.* Fakat sonunda kendi kurbanlarının, Sovyetler Birliği'nde ölen 20 milyon insanın ve Yunanistan da içinde olmak üzere *Avrupa'nın dört bir yanında ulusal direniş hareketlerinin ön saflarında canını veren başka yüz binlerce komünistin kanında boğuldular.* Ne yazık ki bugün yaşamakta olan insanlardan ziyade ölümler adına konuşmak zorundayım. Bu yüzden Nazizmi yenmek, özgürlüğü yüceltmek için *Gestapo'nun elinde, ölüm kamplarında, idam sehparında hayatını yitirmiş olan komünist yoldaşlarım adına, bu 'beyefendilere' söyleyecek tek bir sözüm var: UTANIN!*¹¹

O yıllarda Türkiye'de sol liberalların ve nice "sosyalist" parti ve grubun AB'nin demokratikliği, insan hakları savunuculuğu ve "medeni"liği üzerine övgüler düzdüğü hatırlanırsa bu tavrın ve satırların değeri daha iyi anlaşılabilir! 2017 yılında ise ekonomik krizdeki Yunanistan AB ve İMF'nin dayatmaları ile boğuşurken bu dayatmalara teslim olan (yine sosyalistlerin, solcuların "umudu"!!!)

11 <https://www.hurriyet.com.tr/mikis-theodorakis-tarihi-degistiremezsiniz-diyor-3825825>. (Vurgular bana ait.-Ş.R.-)

Radikal Sol Koalisyon (SYRIZA) ve Bağımsız Yunanlar (ANEL) koalisyon hükümetini “153 ortaklı bir anonim şirket”e benzetecek, ülkeyi AB troykasına ve İMF’ye teslim etmekle suçlayacak ve şöyle söyleyecekti: “Nazi işgalinde mücadele ettim, faşist cuntaya karşı mücadele ettim, ömrümün son damlasında ise bu AB ve İMF ile mücadele edeceğim!”¹² NATO’nun Sırbistan’ı bombalamasına sert bir biçimde karşı çıktı; AB’nin ve İMF’nin Yunanistan’a dayattığı kemer sıkma politikalarına karşı 80’li yaşlarında sokağa çıktı.

İnişleri ve çıkışları ile son nefesinde komünist!

*“Artık yok ekmekleri, bitti cephaneleri,
şimdi yalnızca yürekleriyle doldururlar
topları.*

*Karadan ve denizden onca yıl kuşatıldıktan sonra,
herkes öldü açlıktan, öldürüldü herkes,
ama gene de kimse yitip gitmedi –
nöbet tutarken alazlanır gözleri
muazzam bir bayrak, kıpkızıl bir dev yangın,
ve her sabah şafakta uçar binlerce güvercin ellerinden
ufuktaki dört kapıya doğru.”*

Yannis Ritsos (Romiosini’den)

Çeviri: Herkül Millas

Yaşamının ana hattı itibariyle komünist olan gerek ulusal sorunda (Yunanistan-Makedonya meselesi) ve gerekse de Siyonizm meselesinde zaman zaman yalpalamış olduğunu yazının bazı yerlerinde belirttik. Bu yalpalamalardan esaslı birisi de; 1989 seçimlerinde Yunanistan’ın muhafazakâr/liberal ABD ve AB yanlısı Yeni Demokrasi Partisi’nden milletvekilliği ve bakanlık yapmış olmasıdır. Yaşamı boyunca antiemperyalist tavrından ödün vermemiş birisinin, kısa bir süre de olsa böylesi bir ironik tercihte bulunmasının nedenleri, arka planı ve sonuçları bu yazının konusu olmamakla birlikte; yine de iki noktayı vurgulamak gerekir.

Birincisi; Theodorakis her ne kadar genç yaşta partizan, ilerleyen yaşlarda önemli ve kayda değer bir politikacı (Komünist Partisi’nden 3 dönem milletvekili) olmuş olsa da, öncelikle ve ağırlıklı olarak bir sanatçı idi. Dolayısıyla bir sanatçı olarak çekirdekten yetişme ve örgütlü bir siyasi figürden farklı olarak, yaşamının dinamikleri ve bileşenleri, çok daha titizlikle irdelenmesi gereken bir kişilik/kimlik olarak ele alınmayı hak ediyor.

¹² <https://www.gazeteduvar.com.tr/mikis-theodorakis-sola-ve-muzige-adanan-bir-omur-haber-1533626>.

Trotskiy, bu şaşmaz perspektifi son derece net bir biçimde şöyle ifade etmektedir henüz daha 1923 yılında yazmış olduğu *Edebiyat ve Devrim* adlı eserinde:

Sanat kendi yolunu, kendi yöntemleriyle yine kendisi açmalıdır. Sanatın yöntemleri Marksizmin yöntemleriyle aynı değildir. Parti, proletaryayı yönetiyorsa da tarihsel süreci yönetmez. Partinin doğrudan doğruya ve zorlayarak, kararlarla yönettiği alanlar vardır. Sadece işbirliği yaptığı ve cesaretlendirdiği alanlar vardır. Nihayet, sadece yön verdiği alanlar vardır. **Sanat, partinin komut vermeye çağrıldığı bir alan değildir.**¹³

Biz, tam da bu bağlamda, bu tartışmada özellikle Stalinist Jdanovcu, kaba/vulger bir sanat/sanatçı bakış açısını reddeden, ama elbette “özgür” sanatçıya politik arenada burjuvazi ile işbirliği hakkını asla tanımayan esasen “Bağımsız Bir Devrimci Sanat İçin Manifesto”, bir başka adıyla *Coyoacan Manifestosu*'nun çizmiş olduğu hatta vücut bulan sanat/sanatçı portresini/duruşunu savunuyoruz. Yani tam olarak; 1938 tarihini taşıyan ve “Sanatın bağımsızlığı - devrim için. Devrim - sanatın tam özgürlüğü için!” şiarıyla son bulan manifestoda çerçevesi çizilmiş olan şu felsefeyi:

Sanatın kendi doğasıyla kökten uyuşmadığını düşündüğümüz bir disipline tabi olmasına - ister bugün isterse yarın için - rıza göstermemizi bekleyenlere, dümdüz bir red yanıtı verir ve **sanat için tam özgürlük** formülümüzün arkasında durmaktaki kararlılığımızı tekrarlarız (...) Devrim, bir yandan, maddi üretim güçlerinin daha iyi gelişmesi için merkezi denetimli bir sosyalist rejim inşa etmek zorundaydı, öte yandan da entelektüel yaratıyı geliştirmek için de en baştan itibaren anarşist bir bireysel özgürlük rejimi kurmalıdır. Otoriteye, talimatlara, tepeden emirlerin en küçük bir kırıntısına bile hayır!¹⁴

İkincisi ise, Theodorakis'in ömrünün ve siyasi yaşamının çoğunu çatısı altında geçirdiği ve bir dönem ülkenin en büyük iki partisinden biri olan Yunanistan Komünist Partisi (KKE) de tıpkı kendisi gibi, hatta kendisinden çok daha fazla yalpalamalar yaşamış, hatta en başta Stalinizmle olan göbek bağı nedeniyle Yunanistan devrimine ihanet etmiş ve 1944 yılında Yorgo Papandreu'nun burjuva “Ulusal Birlik Hükûmeti”ne katılmış, ekonomi, tarım, çalışma ve ulusal ekonomi gibi bakanlıkları, devrim ve sosyalizm mücadelesine tercih etmişti! Parti, halen de ulusal sorundan (Makedonya meselesi), burjuva ve sağ partilerle ittifaklar meselesine kadar (1988 yılında, Andreas Papandreu'nun PASOK partisiyle beraber yapılan kısa süreli bir burjuva koalisyon iktidarında dahi yer almıştır!) inişli, çıkışlı, zikzaklarla dolu dolu bir siyasi performans göstermiştir ve Stalinizmin doğası gereği halen de göstermektedir. Dolayısıyla Theodorakis'in hatalarını değerlendirirken en azından bu ironik durumun da bir an olsun gözden kaçırılmaması gerekir. Burada Theodorakis'i mazur görmekten, aklamaktan ya da haklı çıkarmaktan bahsetmiyoruz. Bireyleri ve onların dönüşümlerini ele alırken siyasal/toplumsal gelişmelerin seyri ile, objektif

13 Leon Trotskiy, *Edebiyat ve Devrim* içinde, çev.: Hüseyin Portakal, İstanbul, Kabalcı Yay., 1989, s. 87. (Vurgular bana ait.-Ş.R.-)

14 André Breton, Diego Rivera, Lev Davidoviç Trotskiy, “Bağımsız Bir Devrimci Sanat İçin Manifesto”, *Devrimci Marksizm*, no: 26, İlkbahar 2016, s. 15. (Vurgular bana ait.-Ş.R.-)

unsurların, özellikle siyasi özneler açısından sürekli değişen dinamiklerin ve koşulların bilimsel bir yöntemle ele alınması, irdelenmesi zorunluluğundan söz etmeye çalışıyoruz.

Sonuç olarak, Theodorakis siyasi vasiyetini, 2020 yılında bir mektupla Yunanistan Komünist Partisi Genel Sekreteri Dimitris Kuçubas'a şöyle bildirmiştir:

*Yoldaş Dimitri,
Şu anda, hayatımın sonunda, hesap vaktinde, ufak detaylar hafızamdan siliniyor ve geriye 'kallavi meseleler' kalıyor.
Böylece görüyorum ki hayatımın en kuvvetli ve olgun yıllarını KKE bayrağı altında geçirmişim.
Bu nedenle bu dünyadan komünist olarak göçmek istiyorum.
Sevgiler...¹⁵*

Bizim açımızdan esas olan, kayda değer ve saygıdeğer olan (Yunanistan Komünist Partisi'nin niteliği, Theodorakis'in bu partiyle olan geçmişteki gerilimli ilişkisi bir tarafa) son cümlesidir! **“Komünist olarak göçme” arzusu ve iradesi!** Benzer şekilde, 2017 yılında, Avrupa Birliği ve Estonya hükümetinin anti-komünist uygulamaları üzerine Atina'nın günlük gazetesi *Ta Nea*'da yayınlanmış olan son derece keskin ifadeler kullandığı açık mektubunu şöyle bitiriyordu:

Ulusal felaket getiren muhtıra ve troykalarda maskara olan ABD egemenliğini destekleyen yabancı işgalcilerin işbirlikçilerinden bahsetmiyoruz bile. Ben inanıyorum ki kızgınlığının sebebinin çabucak anlayacaksınız; çünkü benim için olduğu kadar binlerce kişi için de, kıvılcık bayrak altındaki mücadelemiz, halkımızı özgür, bağımsız ve mutlu etmek için tek amacımız olan hayatlarımızın en kutsal dönemidir.¹⁶

Başta, Nâzım'ın “türkü” meselesine dönersek; Theodorakis'in kendisi zaman zaman bizi “aldatmış” olsa da (yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi bu “ihmal edilebilir” ölçüde!) o muazzam -Nâzım ustamıza saygıdan dolayı onun deyişleriyle- “türkülerini” hiç ama hiç aldatmadı, yanıltmadı! Ne bizi, ne işçi sınıfını, ne dünyanın her yerinde sömürgeciliğe karşı mücadele eden, gerilla mı dersiniz, partizan mı, Filistinli ya da Latin Amerikalı ya da Kürt özgürlük savaşçıları, ne de kardeş halkları! Ve hiç yanıltılmayacak! Hep “bahtiyar etti ve sonsuza dek etmeye devam edecek.” Onun müziği son anlarında ifade etmiş olduğu gibi “komünist” dünya görüşü gereği sınıfsız, savaşız, sömürsüz bir yeryüzü kurulana kadar yine bir volkan gibi patlayacak! Belki o zaman “başkaldırı”nın marşları olarak değil; “yârin yanağından gayri her yerde, her şeyde hep beraber” demenin tatlı ezgileri olarak, ama her koşulda “devrim”in meltemi olarak!

Kürtlerin, Türklerin, Anadolu ve Mezopotamyalıların Yaşar Kemal'i “Ağrı”dır, Ermenilerin Gomidas'ı “Ararat”, Yunanistan'ın, Girit'in ve Adaların Theodorakis'i

¹⁵ <https://www.gazeteduvar.com.tr/mikis-theodorakis-bu-dunyadan-komunist-olarak-gocmek-istiyorum-haber-1533689>.

¹⁶ <https://haber.sol.org.tr/haber/theodorakis-boyle-soylemisti-kizil-bayrak-altindaki-mucadelemiz-hayatlarimizin-en-kutsal>. (Vurgular bana ait.-Ş.R.-)

ise Olimpos! Gelin Olimpos'a, yine "Ağrı"nın, "Dört Yürekli Dev"ın sözleri ile veda edelim:

Eski Yunan filozoflarından Anadolu'lu bir hemşerimiz 'Bir ülkenin türkülerini yapanlar; yasalarını yapanlardan daha güçlüdür,' demiş. İstanbul'da **Theodorakis'in türküsünün gücünü gördük. Hepimizi büyüledi mi?** Bence o bir büyücü değildi. Sanırım, o her şeyin ustasıydı da büyü'nün ustası değildi. Büyücülükle de hiç uğraşmamıştı. **Ama müziği hepimizi büyüledi. Yıllardır bütün dünyayı büyülüyor. Daha büyüleyecek.** Demek ki, ustamız çağın büyük bir büyücüsü de.¹⁷

Kazancakis'in *Zorba*'sı, Theodorakis'in muhteşem müzikleri eşliğinde final sahnelerinin birinde şöyle diyordu: "Hayatımda yaptım, yaptım ve yine de az yaptım, benim gibi adamların bin yıl yaşaması gerekirdi."

Keşke daha fazla "yapsaydın" ey "büyücü"!

Keşke bin yıl yaşasaydın "dev kartal"!

Yakılsın ağıtların, oynansın sirtakin, çalsın senfonilerin, şarkıların, çınlasın marşların dünya durdukça!

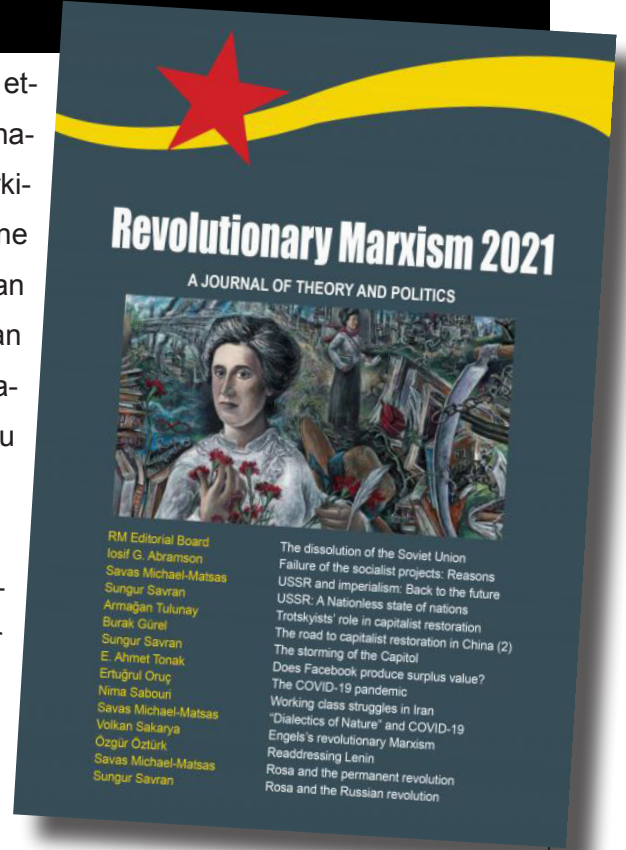
¹⁷ Yaşar Kemal, *Ustadır Arı*, İstanbul YKY, 2016, s. 172. (Vurgu bana ait.-Ş.R.-)

Devrimci Marksizm dergisinin yıllık İngilizce baskısı Revolutionary Marxism 2021 yayınlandı

Lenin'in Ne Yapmalı adlı eserinde ifade ettiği "Devrimci teori olmaksızın devrimci bir hareket olamaz" şiarının hakkını vererek, Türkiye ve tüm dünyanın işçi sınıfı mücadelelerine 2006 yılından beri teorik katkılarda bulunan *Devrimci Marksizm* dergisinin 2017 yılından bu yana Revolutionary Marxism adıyla yayınladığı İngilizce baskılarının sonuncusu yayınlandı.

2021 yılının Aralık ayı, işçi devletlerinin en önemlilerinden biri olan Sovyetler Birliği'nin dağılması ve kapitalizmin yeniden bu coğrafyaya musallat oluşunun 30. yılına denk geldiğinden, *Revolutionary Marxism 2021*'in ana dosya konusu kapitalist restorasyon olarak belirlendi. Bu dosyada yer alan altı makale, kapitalizmin Sovyet topraklarına geri dönüşünü analiz ediyor. Sayıda ayrıca iki ayrı dosya altında 21. yüzyıl kapitalizminin farklı yönlerden analizi ile, Engels, Lenin ve Luxemburg üzerine yazılar da yer alıyor.

Okurlarımız Revolutionary Marxism 2021'in tamamını ya da tekil makaleleri devrimcmarksizm.net adresimizdeki Revolutionary Marxism sekmesinden indirebilirler.

revolutionarymarxismjournal

rev_marxism

<http://www.devrimcmarksizm.net>